

<https://jrl.ui.ac.ir/?lang=en>

Journal of Researches in Linguistics
E-ISSN: 2322-3413
14(2), 153-172
Received: 13.04.2023 Accepted: 24.05.2023

Research Paper

A Structural and Pragmatic Investigation of Conducive Interrogatives in Contemporary Persian Conversations

Soleiman Ghaderi*

University of Isfahan, Isfahan, Iran
s.ghaderi@fgn.ui.ac.ir

Abstract:

Not only do the interrogatives characteristically serve the pragmatic function of questioning, they are also used for a variety of other functions. Yes-no biased interrogatives, such as rhetorical, tag, and conducive interrogatives, imply that a particular answer is expected or desired. The current study describes conducive interrogatives from structural and pragmatic perspectives in contemporary Persian conversations. It is also aimed towards pointing out some differences among the types of biased interrogatives. The present research demonstrated that, from a structural point of view, assertive words (e.g., combinations of *baʔzi* ‘some’), some special constructions (e.g., the coordination tags of *yā čize digeʔi* ‘or something else’, *yā hamčīn čizi* ‘or something like this’), and the *wh-* interrogatives with self-supplied answers are some factors for positive conductivity. From a pragmatic point of view, conducive interrogatives are helpful when requesting confirmation, expressing surprise, criticizing, introducing or presenting information, offering or asking for help, and reaching an agreement. The current study also attested to the existence of epistemic, deontic, and desiderative conductivity in Persian. Findings suggest that the incorporation of special constructions, in addition to particular usages in the context, will result in a matched or reversed polarity between the interrogatives and their answers.

Keywords: Interrogatives, Conducive Interrogatives; Biased Interrogatives; Rhetorical Interrogatives, Modality.

Introduction

Biased interrogatives are often *yes-no* interrogatives that are endowed with a built-in bias towards one answer rather than another (see Biber et al., 1999: 1113-1117). Interrogatives such as rhetorical, tag, and conducive can be deemed as representatives of biased interrogatives. In these structures, the questioner's confidence in his presuppositions or expectations may reach the point upon which s/he implies the answer in his/her question and therefore does not expect an answer from the audience, as for example in rhetorical interrogative (1), for instance. However, sometimes the questioner may be suspicious of his/her default information, in which case s/he often needs to get an answer from the audience while guiding the audience to his/her desired answer, as, for example, in conducive interrogative (2).

1. *xodā nāzer bar kāre=šān nist-Ø?*
God observer over deed=PC.3PL NEG.COP.PRS-3SG
‘Isn’t God watching over their deeds?’
2. *emruz pānzdahom ast-Ø?*
today fifteenth COP.PRS-1SG
‘Is today the fifteenth?’ (Instead of the neutral question, *what date is today?*)

*Corresponding author

Several studies have been carried out to investigate conducive interrogatives in other languages, especially English (e.g., Bublitz, 1981; Piazza, 2002). Nevertheless, despite only few preliminary works on the types of rhetorical and tag interrogatives in Persian (e.g., Shamisa, 2016; Ghasemi, 2020), scant attention has been directed towards introducing and describing other types of biased interrogatives, particularly conducive type, as well as mulling over the distinction between biased interrogative types (such as examples 1 and 2). Therefore, the present study moves towards the structural and pragmatic investigation of conducive interrogatives in contemporary Persian, and seeks to find out: 1. what is the structure of conducive interrogatives in Persian? 2. What are the main functions of conducive interrogatives?

Materials and Methods

The present study strives to examine Persian conducive interrogatives using descriptive and explanatory methodology. In this regard, the data comes from 40 hours of modern Persian conversations, consisting of recorded files, radio and television programs, and internet surfing. We sifted the dataset to opt for *yes-no* interrogatives with a question intonation or a question mark. Through so doing, we left out sentences lacking these characteristics. Concerning the interpretation of the data, special attention was paid to the two variables of structure and function. The structural variable expressed characteristics such as the presence of certain constructions or special grammatical items with a pivotal role in highlighting conductivity and emergence of polarity. This point is investigated in this study to see whether or not the presence of these elements causes matched or reversed polarity between a question and its answer. Regarding the function variable, discourse functions and the corresponding speech acts were examined in conducive interrogatives.

Discussion and Conclusions

The following results were obtained from the present study:

In interrogative sentences, the degree of confidence of the questioner in the truth of his/her presuppositions is inversely related to the expectation of receiving an answer from the audience. Therefore, in biased interrogatives, the amount of response expectation is reduced from tags and conducive interrogatives to rhetorical ones.

The present research demonstrated that from a structural point of view, positive declarative interrogatives (as in ex. 3), assertive words (e.g., combinations of *bazzi* 'some') (as in ex. 4), some special constructions (e.g., the coordination tags of *yā ĉize digeri* 'or something else', *yā hamĉin ĉizi* 'or something like this') (as in ex. 5), and the *wh*-interrogatives with self-supplied answers (as in ex. 6) are some factors for a positive conductivity. Instead, some negative declarative interrogatives and negative conductivity items (such as *hiĉ* 'any' combinations) generally indicate a negative conductivity.

3. qazā=t=o   tamum   kard-i?
food=PC.2SG=OM finished   do.PST-2SG
'Have you finished your food?'
4. bazi.vaqt.ā   bāzār   mi-raft-and?
sometimes market IPFV-go.PST-3PL
'Did they sometimes go to the market?'
5. kenār=e   bozorgrah   yā   hamĉin   jā?i   bud-and?
beside=EZ highway   or   like   somewhere   COP.PST-3PL
'Were they on the side of the highway or somewhere like that?'
6. sāat=e   ĉand   xob=e,   ĉāhār?
clock=EZ   what   good=COP.PRS-3SG   four
'What time is good, four?'

From a pragmatic point of view, conducive interrogatives are helpful in contexts featured with requesting confirmation (as in ex. 7), expressing surprise (as in ex. 8), criticizing (as in ex. 9), offering or asking for help (as in ex. 10), introducing or presenting information (as in ex. 11), and reaching an agreement (as in ex. 12).

7. hanuz   hamsare=t=ro   mi-zan-i?
still   wife=PC.2SG=OM   IPFV-bit.PRS-2SG
'Do you still beat your wife?'
8. hanuz   zende   ast-Ø?
still   alive   COP.PRS-3SG

- ‘Is he still alive?!’
9. ne-mi-tun-i   sāf   rānnandegi.kon-i?
NEG-IPFV-be.able.PRS-2SG   straight   drive.PRS-2SG
‘Can’t you drive straight?’
10. kami   čai   mi-xor-i?
some   tea   IPFV-eat.PRS-2SG
‘Would you like to drink some tea?’
11. šenid-i   šohar=e   Azam   xānum   ye   zan=e   dige   gereft-e Ø?
hear.PST-2SG   husband=EZ   Azam   Mrs.   one   wife=EZother   take-PP COP.PRS-3SG
‘Have you heard that Azam's husband married another woman?’
12. ne-miš-e   dotā=ro   barā=m   be-xar-i?
NEG-IPFV-be.possible.PRS-3SG   two=OM   for=PC.1SG   SBJV-buy.PRS-2SG
‘Can’t you buy both for me?’

Directive speech act was the most common act in conducive interrogatives. The reason for this lies behind forcing the audience to answer on the one hand and encouraging him towards the questioner's expected answer on the other. Both are the characteristic of conducive interrogatives.

Rhetorical and tag interrogatives are basically in reversed polarity with their answers (ex. 1). This is while the state of polarity between conducive interrogatives and their expected answers depends on the discursive functions of those interrogatives. In this regard, in more common applications, including requesting confirmation (ex. 7), expressing surprise (ex. 8), offering or asking for help (ex. 10), the matched polarity prevails between questions and answers. This is while in the applications of introducing or presenting information (ex. 11) and reaching an agreement (ex. 12) the polarity is reversed. Overall, conducive interrogatives are often positive and have the same polarity as their answer; therefore, the questioner expects the audience to provide him/her with a positive answer. Being in line with the intersubjective relationships among people in the conversation, this trend shows the cooperation of the discourse partners in reaching an agreement.

The current study also attested that in Persian biased interrogatives there are epistemic bias (a matter of the speaker thinking, expecting, or knowing that one answer is the right one) as in 8, deontic bias (a matter of the speaker judging that one answer ought to be the right one) as in 9, and desiderative conductivity (where the speaker wants one answer to be the right one) as in 12.

In the end, it should be acknowledged that various paralinguistic factors such as intonation and non-linguistic factors such as social and cultural variables (e.g., power relations and the physical context) can be responsible for interpreting a *yes-no* question as a biased question, representing the speaker's tendency to a certain answer.

References

- Biber, D., Johansson, S., Leech, G., Conrad, S., and Finegan, E. (1999). *Longman Grammar of Spoken and Written English*. London: Longman.
- Bolinger, D. L. (1957). *Interrogative Structures of American English: The Direct Question* (Publication of the American Dialect Society 28). Alabama: University of Alabama Press.
- Bublitz, W. (1981). Conducive Yes-No Questions in English. *Linguistics* 19, 851-870.
- Burstein, R. (1999). *Questions and Responses in Contemporary Hebrew: A Syntactic-Semantic (and Pragmatic) Approach*. Doctoral dissertation, Bar Ilan University.
- Comrie, B. (1984). Russian. In W. Chisholm, L. T. Milic & J. A.C. Greppin (Eds.), *Interrogativity: A Colloquium on the Grammar, Typology and Pragmatics of Questions in Seven Diverse Languages* (pp. 7–46). Amsterdam: John Benjamins.
- Ghasemi, A. A. (2020). Tag questions in Persian: Investigating the Conversational Functions. *International Journal of Foreign Language Teaching and Research* 8(29), 25-43.
- Huddleston, R., and Pullum, G. k. (2002). *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Leech, G. N. (1988). *Principles of Pragmatics* (Longman Linguistics Library). London: Longman.
- Lyons, J. (1995). *Linguistic Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Moshavi, A. (2010). Is that your voice, my son david? Conducive questions in biblical hebrew. *Journal of Northwest Semitic Languages* 36(1), 65-81.
- Piazza, R. (2002). The pragmatics of conducive questions in academic discourse. *Journal of Pragmatics* 34(5), 509-527.
- Pope, E. N. (1972). *Questions and Answers in English*. Doctoral dissertation, Massachusetts Institute of Technology.
- Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., and Svartvik, J. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*.

London: Longman.

Pratt, T. E. (1972). *The Meaning of the Interrogative in the Old Testament*. Doctoral dissertation, Baylor University.

Rakić, S. (1984). Serbo-Croatian Yes/No-Questions and Speech Acts. *Journal of Pragmatics* 8(5-6), 693-713.

Sadock, J. M., and Zwicky, A. M. (1985). Speech Act Distinctions in Syntax. In P. Schachter & T. Shopen (Eds.), *Language Typology and Syntactic Description* (pp. 155-196). Cambridge: Cambridge University Press.

Schaffer, D. (2005). Can rhetorical questions function as retorts?: Is the pope catholic?. *Journal of Pragmatics* 37(4), 433-460.

Schmidt-Radefeldt, J. (1977). On So-called 'rhetorical' questions. *Journal of Pragmatics* 1(4), 375-392.

Shamisa, S. (2007). *Meanings*. Tehran: Mitra. [In Persian]

Shirzadi, S., Amouzadeh, M., Kalantari, S. A., and Rezai, V. (2022). Pragmatic aspects of mægær ('unless'/'but') as a discourse marker in persian. *Language Research* 12(2), 123-146. doi: 10.22059/jolr.2021.323183.666712 .[In Persian]

Walton, D. N. (1988). Question-Asking Fallacies. In M. Meyer (Ed.), *Questions and Questioning* (pp. 195-221). Berlin/Newyork: de Gruyter.

Weinberg, H. I., Wadsworth, J., and Baron, R. S. (1983). Demand and the impact of leading questions on eyewitness testimony. *Memory & Cognition* 11, 101-104.

مقاله پژوهشی

بررسی ساختی و کاربردشناختی جملات پرسشی جهت‌مند در مکالمات زبان فارسی

* سلیمان قادری

چکیده

اگرچه کاربرد ماهیتی جملات پرسشی، طرح سؤال است؛ اما این جملات می‌توانند کاربردهای متعدد دیگری را نیز در سطح کلام برجسته کنند. در این میان، گونه پرسش‌های سوی‌مدار بله-خیر که دربردارنده پرسش‌های بلاغی، تأکیدی، ضمیمه‌ای و جهت‌مند است نشان‌دهنده تمایل ضمنی پرسشگر به یکی از جواب‌ها است. مطالعه حاضر ضمن اشاره به برخی از تمایزات میان انواع پرسش‌های سوی‌مدار، به توصیف پرسش‌های جهت‌مند از منظر ساختی و کاربردشناختی در مکالمات روزمره فارسی پرداخته است. بررسی حاضر نشان داد که از منظر ساختی کلمات قطبی مثبت (مانند ترکیبات بعضی) و ساخت‌های ویژه (مانند ضمیمه‌های همپایگی یا چیز دیگر/ای، یا همچنین چیزی) و پاسخ‌های ضمیمه‌شده به انتهای پرسش از جمله عوامل جهت‌مندی مثبت به شمار می‌روند. از منظر کاربردشناختی، پرسش‌های جهت‌مند برای درخواست تأیید، بیان تعجب، انتقاد، مقدمه‌سازی و بیان اطلاعات، عنوان پیشنهاد یا درخواست کمک و درخواست توافق مفید واقع می‌شوند. این مطالعه نشان داد که انواع جهت‌مندی معرفتی، ایجابی و تمنایی در پرسش‌های فارسی وجود دارد و اینکه ساخت‌های مخصوص در کنار کاربرد مشخص در بافت موجب تبلور قطبیت یکسان یا معکوس میان پرسش و پاسخ آن خواهند شد.

کلیدواژه‌ها: جمله‌پرسشی، پرسش جهت‌مند، پرسش سوی‌مدار، پرسش بلاغی، وجه

۱. مقدمه

ماهیت سؤال به‌طور گسترده در زبان‌شناسی و فلسفه زبان مطالعه شده است. این ماهیت از منظر نحوی با یک جمله پرسشی^۱ بیان می‌شود و از دیدگاه معناشناختی «توانایی ایجاد یک سری پاسخ منطقاً ممکن را دارد» (Huddleston & Pullum, 2002: 866). جمله پرسشی از جنبه کاربردشناسی دارای کاربرد^۲ مستقیم درخواست اطلاع است، اگرچه گاهی کاربردهای متنوع دیگری را نیز برجسته می‌کند. پرسش‌های سوی‌مدار،^۳ یکی از گونه‌های پرسشی به‌شمار می‌روند. این پرسش‌ها، غالباً پرسش‌های بله-خیری هستند که براساس تمایل پرسشگر نسبت به یکی از پاسخ‌ها مطرح می‌شوند و شامل انواعی همچون پرسش بلاغی و تأکیدی،^۴ (کوتاه) ضمیمه‌ای^۵ و جهت‌مند^۶ می‌شوند (نک. Biber et al., 1999: 1113-1117). در این نوع پرسش‌ها، اطمینان پرسشگر از اطلاعات پیش‌فرض خود شاید تا حدی برسد که پاسخ تلویحی را در سؤال خود اظهار کند و لذا انتظار پاسخی از جانب مخاطب نداشته باشد (مثلاً در پرسش تأکیدی مثال ۱). با این وجود، گاهی ممکن است نسبت به اطلاعات پیش‌فرض خود مشکوک باشد که در آن صورت غالباً نیازمند دریافت پاسخی از جانب مخاطب خواهد بود (مثلاً در پرسش جهت‌مند در مثال ۲).

۱. خدا ناظر بر کارشان نیست؟

۲. مگر علی پسرشان نیست؟

مطالعات متعددی در زمینه بررسی پرسش‌های سوی‌مدار در زبان‌های دیگر به‌ویژه انگلیسی انجام شده است (برای مثال؛ Bublitz, 1981; Piazza, 2002). با وجود این، علی‌رغم حضور محدود کارهای انجام‌شده داخلی روی گونه پرسش‌های بلاغی، تأکیدی و ضمیمه‌ای (برای مثال، شمیسا، ۱۳۸۶؛ Ghasemi, 2020)، هیچ مطالعه‌ای تا حد اطلاع نویسنده به معرفی و رده‌بندی انواع دیگر پرسش‌های سوی‌مدار، به‌ویژه نوع جهت‌مند، و تمایز میان آن‌ها (از قبیل آنچه در مثال ۱ و ۲ دیدیم)، نپرداخته است. از این رو، مطالعه حاضر پس از ذکر مختصر مطالعات پیشین، به هدف بررسی ساختاری و کاربردشناختی پرسش‌های جهت‌مند در زبان فارسی امروزی حرکت کرده و در پی آن است تا دریابد: ۱. پرسش‌های جهت‌مند در زبان فارسی دارای چه ساختاری هستند؟ ۲. کاربردهای غالب پرسش‌های جهت‌مند کدام هستند؟ درخور توجه است که این مطالعه، یک گام مقدماتی در این رابطه است و هیچ‌گونه ادعایی به ملاحظه همه‌جانبه موضوع ندارد. مطالعه، در بخش دوم، به بررسی اصطلاحات نظری و بررسی‌های انجام‌شده بر موضوع پژوهش می‌پردازد و پس از معرفی روش پژوهش در بخش سوم، به تحلیل داده‌ها و پاسخ به سؤالات در بخش چهارم پرداخته است و در بخش انتهایی به نتیجه‌گیری خواهد نشست.

۲. سوی‌مداری و پرسش‌های جهت‌مند

پرسش، یکی از رایج‌ترین صورت‌های زبانی مورداستفاده زبان‌مندان است. این پدیده تاکنون از جنبه‌های مختلفی بررسی شده و به طرق مختلفی دسته‌بندی شده است. مشخصه سوی‌مداری در پرسش‌های بله-خیر یکی از این جوانب است که معرف جهت‌گیری پرسشگر به یکی از پاسخ‌های تأییدی یا انکاری است. این موضوع در مطالعاتی همچون هادلستون^۷ و پولام^۸ (2002: 879-886)؛ پاپ^۹ (1972: 48) و بابلتیز^{۱۰} (1981) و پیازا^{۱۱} (2002) روی زبان انگلیسی، مطالعه بورستین^{۱۲} (1999: 38-39) روی عبری امروزی، پژوهش مشاوی^{۱۳} (2010)

^۱ در این تحقیق به پیروی از لاینز (1995) برای اشاره به صورت یا نوع جمله از عبارت پرسش (interrogative) و برای اشاره به معنی از عبارت سؤال (question) استفاده شده است. این بدان دلیل است که طبقه‌بندی جمله بر اساس نوع، مطابق با صورت دستوری شده آن شکل می‌گیرد.

^۲ function

^۳ biased questions

^۴ اگرچه در فارسی، سؤالات بلاغی و تأکیدی مطابق با مثبت یا منفی بودن پرسش تحت دو اصطلاح مجزا نامیده می‌شوند، در انگلیسی تحت یک عنوان واحد rhetorical question شناخته می‌شوند. این مقاله به دلیل وفاداری به اصطلاحات فارسی این دو اصطلاح را کنار هم می‌آورد تا کاربرد یکسان آن‌ها نیز محفوظ بماند.

^۵ tag questions

^۶ conducive questions

^۷ Huddleston, R.

^۸ Pullum, G. k.

^۹ Pope, E. N.

^{۱۰} Bublitz, W.

^{۱۱} Piazza, R.

^{۱۲} Burstein, R.

^{۱۳} A. Moshavi

روی عبری انجیل، بررسی کامری^۱ (1984: 33-35) روی روسی و کاوش راکیک^۲ (1984) روی صرب کرواتا مورد اشاره یا مطالعه مبسوط قرار گرفته است.

اگرچه به عقیده پرت^۳ همه پرسش‌ها تا حدی پیشنهادی، تلقین‌کننده یا سوی‌مدار هستند (1972: 51)، اما باید گفت که این مشخصه در گونه‌های پرسشی مختلف بله-خیر همچون، پرسش‌های بلاغی، تأکیدی، ضمیمه‌ای و جهت‌مند پدیدارتر است.

به نظر می‌رسد مهم‌ترین پژوهش داخلی قریب به بررسی این گونه‌ها، مطالعه شمیسا (۱۳۸۶: ۱۴۵-۱۳۵) باشد که به بررسی اغراض ثانوی جملات پرسشی در ادبیات سنتی پرداخته است و ۲۸ کاربرد ثانوی از جمله نهی، توییخ، تمنّا و آرزو، طنز و تحقیر، تعجب و حیرت، استفهام انکاری و تأکیدی را برای این جملات برمی‌شمرد. او پس از اشاره به مفهوم استفهام به شکل طلب فهم، سؤال کردن و پرسیدن، به استفهام انکاری (پرسش بلاغی) و تأکیدی که قطیبت^۴ معکوس در هر دو جریان دارد، اشاره می‌کند. به عقیده او استفهام انکاری، پرسشی مثبت است که جواب آن منفی بوده و قرین به تکذیب و انکار است. در چنین پرسش‌هایی (همچون ۳ و ۴)، پرسشگر خواننده را به رد سخن یا مطلب واداشته، او را با خود هم‌عقیده می‌کند.

۳. شب تاریک و بیم موج و گردابی چنین هایل کجا داند حال ما سبک‌باران ساحل‌ها؟ (قطعاً نمی‌داند).
 ۴. سیر چه خبر دارد از گرسنه؟ (قطعاً خبر ندارد).

شمیسا استفهام تأکیدی را پرسشی معرفی می‌کند که در آن مخاطب به درستی و صحت قول گوینده اقرار می‌کند و بر آن تأکید می‌ورزد. در چنین پرسش‌هایی (همچون ۵ و ۶)، پرسش به صورت منفی ذکر شده و جواب مثبت است.^۵

۵. آیا پایان کار همه مرگ نیست؟ (حتماً پایان کار همه مرگ است).

۶. نه آیا باید شکر کنی که باز تو را کبی و او مرکوب؟ (مسلماً باید شکر کنم).

گونه دیگر پرسش‌های سوی‌مدار، پرسش‌های ضمیمه‌ای (کوتاه) است. این پرسش‌ها از دو بند تشکیل می‌شود: یک عبارت اولیه که عموماً خبری^۶ است و یک برجسب پرسشی که به دنبال آن می‌آید. این برجسب یا پرسش کوتاه، عموماً با عبارت اول و همچنین با پاسخ از نظر قطیبت معکوس است (مثل ۷ و ۸). در همین حوزه، زبان فارسی از پرسش‌های ضمیمه‌ای ثابت مانند آره، بله، نه، درسته و خب هم بهره می‌گیرد که این پرسش‌ها گاهی با عبارت اولیه و پاسخ پرسش، قطیبت منطبق برقرار می‌کنند (مثل ۹).

۷. هزار بار گفتم، نگفتم؟ بله گفتید.

۸. تو گوش ندادی، دادی؟ نه.

۹. گفت ساعت پنج، نه/آره/درسته؟ آره.

مشخصه سوی‌مداری در پرسش‌های ضمیمه‌ای فوق‌نشان می‌دهد که پرسشگر به دریافت تأیید عبارت اول خود متمایل است. قاسمی (2020) ضمن تمرکز بر پرسش‌های ضمیمه‌ای، به بازمینی کاربردهای آن در مکالمات روزمره زبان فارسی علاقه نشان داده و مواردی همچون گرفتن تأیید، تأکید، تحقیر، کسب اجازه، حفظ نوبت کلام و درگیر کردن مخاطب در بحث را برای آن فهرست می‌کند.

یکی دیگر از مهم‌ترین گونه‌های سوی‌مدار، پرسش‌های جهت‌مند می‌باشد که در اکثر زبان‌ها یافت می‌شود (Sadock & Zwicky, 1985):

¹ Comrie, B.

² Rakić, S.

³ Pratt, T. E.

⁴ polarity

قطیبت یکسان یا منطبق، یعنی سؤال از نظر مثبت و منفی بودن با پاسخ خود همانند باشند. قطیبت معکوس مخالف آن است.

^۵ در اینجا لازم است که به نوع متمایزی از سؤالات که حدهفاصل سؤالات بلاغی و تأکیدی است، اشاره شود که در فارسی بررسی نشده است. این سؤالات برخلاف سؤالات بلاغی و تأکیدی با پاسخ خود قطیبت یکسان دارند و معمولاً برای نشان دادن پاسخ یا عکس‌العمل به یک عمل یا گفتار به کار می‌رود. مثلاً، کتابه «مگه گاو، شاخ و دم داره؟» به فردی اشاره می‌شود که برخلاف ظاهر انسانی‌اش، رفتار یا گفتاری مانند حیوان دارد. اگرچه پاسخ متضمن این سؤالات تأیید است، همانند سؤالات بلاغی و تأکیدی، انتظار پاسخ از مخاطب نمی‌رود. برای مطالعه این نوع سؤالات به مطالعه شافر (2005: 433-460) در رابطه با گونه سؤالی با عنوان retort questions مراجعه کنید.

⁶ declarative

180). مبدع کاربرد اصطلاح جهت‌مندی^۱ بولینجر^۲ (1957: 94-164) است. به عقیده او یک پرسش جهت‌مند «نشان می‌دهد که یک پاسخ مفروض، مورد توقع یا مطلوب پرسشگر است». این توقع، از یک گمان نسبی تا یک باور قوی متغیر است و بر آن اساس، پرسشگر منتظر دریافت پاسخ خاصی از جانب مخاطب می‌شود. برای درک بهتر مشخصه جهت‌مندی به موارد زیر توجه کنید:

۱۰. (معلم از همکارش) ماشین دارین؟

۱۱. (مادر با دیدن بی‌حالی کودک) مریضی؟ (به جای پرسش خنثای چطوری؟)

۱۲. امروز پانزدهم است؟ (به جای پرسش خنثای امروز چندم است؟)

مثال (۱۰) یک پرسش نسبتاً خنثی و (۱۱) و (۱۲) پرسش‌هایی جهت‌مند هستند که به واسطه آن پرسشگر مطابق با بافت یا پیش‌فرض خود انتظار دریافت پاسخ مثبت دارد.

جهت‌مندی ممکن است در سطح صورت زبان نمود پیدا کند (اگرچه لزوماً چنین نیست). برای مثال، برخی ساخت‌ها یا اقلام دستوری خاص در پرسش، مانند *already* و *yet*، یا برخی کاربردهای خاص، سخن از جهت‌مندی مثبت یا منفی دارند.

مطالعات کاربردشناختی کاربردهای گفتمانی متعددی را برای پرسش‌های جهت‌مند ذکر کرده‌اند که درخواست تأیید (Huddleston & Quirk et al., 1985: 808-)، بیان تعجب (Bublitz, 1981: 862-863)، درخواست توافق (Pullum, 2002: 882; Sadock & Zwicky, 1985: 180) و انتقال اطلاعات (Moshavi, 2010) از آن جمله است.

در مجموع، ادبیات این حوزه لزوم سنجش پدیده سؤال از جوانب مختلفی همچون سوی‌مداری را در هر زبانی یادآور می‌شود. به علاوه، نیاز به کاوش در رابطه با پرسش‌های جهت‌مند زبان فارسی را خاطر نشان می‌شود؛ امری که تاکنون مغفول مانده است.

۳. روش پژوهش

با توجه به بررسی‌های مقدماتی پیشین درباره پرسش‌های بلاغی، تأکیدی و ضمیمه‌ای، تمرکز مطالعه بر پرسش‌های جهت‌مند قرار گرفت و ساختار و کاربردهای این پرسش‌ها جستجو شدند. در این راستا، به توصیف داده‌های برآمده از ۴۰ ساعت از مکالمات فارسی امروزی پرداخته شد که حاصل از فایل‌های ضبط‌شده، رادیو و تلویزیون و جستجوی اینترنتی بودند. داده‌ها محدود به بررسی پرسش‌های بله-خیری شدند که دارای آهنگ سؤالی یا علامت سؤال بودند و جملات فاقد این مشخصات در پژوهش گنجانده نشدند. همچنین، جملات خبری با کاربرد غیرمستقیم سؤال، جملات مبهم از نظر سؤالی بودن و همچنین، پرسش‌هایی که معلوم نبودند در کدام دسته از پرسش‌های سوی‌مدار قرار می‌گیرند، حذف شدند.

در تفسیر داده‌ها به دو متغیر ساختار و کاربرد توجه ویژه شد. متغیر ساختی، بیانگر ویژگی‌هایی همچون حضور برخی از ساخت‌ها و اقلام دستوری خاص بود که در چگونگی جهت‌مندی و ظهور قطبیت نقش دارند، با این فحوا که حضور این عناصر موجب قطبیت یکسان یا معکوس میان پاسخ با پرسش بله-خیر می‌شود. متغیر کاربردشناختی، همان مفهوم سوی‌مداری در انواع پرسش‌های بله-خیر بود که در دسته‌های پرسشی همچون بلاغی، تأکیدی، ضمیمه‌ای و جهت‌مند محسوس است و در آن رابطه، کاربردهای گفتمانی و کارگفت‌های متناظر با آن در پرسش‌های جهت‌مند جستجو شدند.

از متغیرهای موردبررسی در گونه‌های سوی‌مدار، انتظار ظهور پاسخ به پرسش با برخورداری از دو ارزش متمایز بود: پرسش‌های با پاسخ (مستقیم یا غیرمستقیم) و پرسش‌های بی‌پاسخ که پرسش‌هایی فرض شدند که منعکس‌کننده عدم انتظار پاسخ از سوی پرسشگر هستند و در آن پرسشگر بدون ایجاد هیچ وقفه‌ای مابین پرسش و اظهار نظر بعدی خود، به صحبتش ادامه می‌دهد و منتظر جواب نمی‌ماند؛ اگر هم توفقی ایجاد شود، مخاطب پاسخی نمی‌دهد. نکته درخور توجه دیگر در تحلیل‌های مطالعه آن است که شاید پیش‌فرض پرسشگر که همان انتظار پاسخ خاصی را بنا می‌گذارد با تمایل وی مطابق نباشد؛ برای مثال، در هنگام درخواست کودک از پدر فقیر خود برای

¹ conductivity

² Bolinger, D. L.

خرید یک موتورسیکلت، انتظار پرسشگر (کودک) با توجه به بافت نه است، اگرچه تمایل دارد که بله را بشنود. در مجموع، مطالعه حاضر سعی کرده است تا با بررسی متغیرهای فوق در روشی اساساً توصیفی و تبیینی به بررسی پرسش‌های جهت‌مند زبان فارسی بپردازد تا بتواند سرآغازی برای بررسی این موضوع باشد.

۴. تحلیل داده‌ها

این مبحث از پژوهش به بررسی ساختار و کاربرد پرسش‌های جهت‌مند اختصاص یافته است. در بخش ۱-۴ برخی ساخت‌های عمومی مشاهده شده در این جملات از نظر خواهد گذشت. سپس در بخش ۲-۴ به کاربردهای گفتمانی عمده این پرسش‌ها پرداخته شده و به برخی از ساخت‌ها و کارگفت‌ها که مختص هر کاربرد است، توجه خواهد شد. در بخش ۳-۴ نیز به ارتباط میان جهت‌مندی با وجهیت^۱ و آهنگ اشاره مختصری خواهد شد.

۴-۱. ساختارهای مؤثر در ابراز جهت‌مندی

در این بخش، به عوامل ساختاری که نماینده جهت‌مندی پرسش و همچنین ترغیب مخاطب به ارائه یک پاسخ مثبت و گاهی منفی می‌شود، اشاره خواهد شد.

۴-۱-۱. پرسش‌های اخباری مثبت یا منفی^۲

به گفته لاینز (1995:185-186) جمله پرسشی با سه روش تغییر در آرایش واژه‌ها، تغییر در صرف فعل یا اضافه شدن پرسشواژه از جمله خبری هم‌ترازش متمایز می‌شود. لاینز (1995:177) چنین ادعا می‌کند که جمله پرسشی می‌تواند با وجه اخباری مطرح شود و اگرچه در این حالت، نوع جمله پرسشی دارای محتوای گزاره‌ای یکسان با نوع جمله خبری هم‌ترازش می‌شود؛ اما در معنی (یا مؤلفه غیر گزاره‌ای)، که همان کاربرد سؤال کردن (نه خبر دادن) است، از آن متمایز می‌شود و این کار را شاید با تغییر آهنگ صورت بخشد (مانند آنچه در فارسی شاهد آن هستیم).^۳ با همین منطق، می‌توان این جملات را پرسش‌های اخباری نامید؛ یعنی پرسش‌های بله-خیری که اگرچه در ظاهر وجه اخباری دارند با آهنگ خیزان سؤالی به اتمام می‌رسند. آن‌ها یک تصریح^۴ زیربنایی دارند که براساس محتوای گزاره‌ایشان بنا شده است. پرسش‌های اخباری مثبت، معمولاً جهت‌مندی مثبت دارند و پرسش‌های اخباری منفی معمولاً دارای جهت‌مندی منفی هستند. برای مثال در موارد زیر، پاسخ مورد انتظار همان محتوای گزاره‌ای پرسش است که (در ۱۳) مثبت یا (در ۱۴) منفی است.

۱۳. (مادر به کودک)

غذاتو تموم کردی؟

۱۴. (مادر به کودک)

غذاتو تموم نکردی؟

گاهی اوقات، پرسش منفی کارگفت عاطفی^۵ می‌گیرد که در آن صورت جهت‌مندی مثبت دارد. این گونه جملات معمولاً دارای عبارات وصفی هستند. موارد زیر از این شمارند:

۱۵. (پدر به مادر، در هنگام خوردن غذای خوشمزه‌ای که فرزندشان برای بار اول پخته است)

خوب نشده؟

¹ modality

² positive or negative declarative questions

^۳ مطابق با این گفته لاینز، زبان فارسی در جملات پرسشی بله-خیری که فاقد جزء سؤالی آ/یا است فرق میان جملات خبری و پرسشی را دستوری‌سازی یا رمزگذاری نکرده است.

⁴ assertion

⁵ expressive

۱۶. (خانم ۱ به ۲، به هنگام اشاره به گل‌های زیبای بهاری)

قشنگ نیستن؟

تعبیر پرسش‌های بالا را می‌توان به صورت جملات عاطفی *غذا چقدر خوب شده است!* یا *این گل‌ها چقدر زیبا هستند!* دانست. وجود برخی از اقلام دستوری همچون قیود تأکید حتماً، بی‌شک، البته و اصلاً اطمینان به صدق گزاره پیش‌فرض را تعدیل می‌کند و می‌تواند سبب تقویت جهت‌مندی شود. مثلاً در (۱۷) کلمه حتماً موجب تقویت جهت‌مندی مثبت شده است.

۱۷. حتماً ازش سوءاستفاده کردن؟

۴-۱-۲. اقلام دستوری قطبی

اقلام دستوری مشتمل بر برخی از عناصر همچون قیود، ضمائر یا صفات خاص هستند. به‌طور پیش‌فرض، اقلام مثبت بر وجود چیزی ادعا دارند و اقلام منفی بر غیاب آن. اقلام دستوری قطبی مثبت^۱ (یا اشکال تصریحی^۲) اقلام دستوری هستند که به جای کلمه، عبارت، بند یا جمله دیگری آمده‌اند که در آن صدق یک جمله پیش‌فرض مثبت معین بوده است. پرسش‌های اخباری مثبت اغلب حاوی اشکال قطبی مثبت هستند:

۱۸. پس تا حالا شنا رفتید؟

۱۹. تاکنون ببری در دشت زندگی کرده؟

در مثال‌های فوق کلمه‌های قطبی مثبت، قیدهای *تا حالا* و *تاکنون* است که نشان می‌دهد پرسشگر مایل به دریافت تأیید شنای قبلی شما (در ۱۸)، یا رؤیت ببر در دشت (در ۱۹) است. این در حالی است که کاربرد کلمات قطبی منفی (مثل *هیچ* و *هنوز*) که غالباً در پرسش‌های اخباری منفی (همچون ۲۰) دیده می‌شود، سوگیری پرسشگر را خنثی یا بیشتر به سمت نه روانه می‌کند.

۲۰. هنوز شنا نرفتین؟

ظهور ضمیر یا صفت قطبی مثبت بعضی به‌تنهایی یا در ترکیب‌هایی همچون *بعضی وقت‌ها*، *بعضی چیزها*، *بعضی کارها* نشانه سوگیری غالب پرسشگر به صدق پیش‌فرضی مثبت در مبنای این پرسش‌ها است.

۲۱. بعضی وقت‌ها بازار می‌رفتن؟

۲۲. توی بعضی کارها مهارت بیشتری دارن؟

در مقابل بعضی، ظهور ضمیر یا صفت قطبی منفی هیچ به‌تنهایی یا در اصطلاحاتی همچون *هیچ وقت*، *هیچ چیز*، *هیچ کار*، *هیچ کس* حاکی از سوگیری خنثی و اغلب منفی پرسشگر است.

۲۳. هیچ وقت فسنجون رو با گوشت درست کردین؟

۲۴. هیچ چی برای شام نمی‌خوری؟

البته باید توجه داشت که در مقابل اصطلاحات فوق، ظهور منفرد کلمات قطبی مثبت همچون *چیزی*، *کاری*، *کسی*، *مقداری* و کمی در جملات پرسشی همچون زمان ترکیبشان با بعضی، غالباً سوگیری پرسشگر را به سمت یک پیش‌فرض یا پاسخ مثبت نشان می‌دهد (نک. مثال‌های ۲۵ تا ۲۸). این گرایش بدان سبب است که این کلمات به‌طور پیش‌فرض بر وجود چیزی ادعا دارند تا بر غیاب آن. مثلاً در مثال (۲۸) که رستوران‌دار خطاب به مشتریان سخن می‌گوید، این برداشت تلویحاً انتقال می‌یابد که کسی وجود دارد که پول غذا را نداده است اگرچه او آن فرد را احتمالاً نمی‌شناسد.

۲۵. کمی نوشابه می‌خورین؟

۲۶. مقداری آب یا نوشیدنی دیگه چطور؟

¹ positive polarity items

² assertive forms

۲۷. می‌رم بیرون. چیزی می‌خواهی بخرم؟

۲۸. کسی هست که پول غذا رو نداده باشه؟

همان‌گونه که در جملات بالا دیده شد، عدم آگاهی قطعی نسبت به پاسخ مثبت، پرسشگر را به سمت کاربرد کلمات قطبی مثبت سوق می‌دهد. با وجود این، کاربرد این کلمات در مواردی نیز دیده می‌شود که پرسشگر از ماهیت چیزی که کلمات قطبی به‌جای آن به کار رفته است، اطلاع دارد؛ اما نمی‌خواهد به‌طور مستقیم به آن اشاره کند. برای مثال، اصطلاح کاری در مثال (۲۹) برای اجتناب از عنوان مستقیم پیشنهاد کمک به پیرمردی به کار رفته است که می‌خواهد از خیابان رد شود.

۲۹. می‌تونم کاری براتون انجام بدم؟

۳-۱-۴. ساخت زبانی یا چیز دیگه‌ای / یا همچین چیزی

کلمات قطبی مثبت در ساخت یا (هر) چیز/کس/جای دیگه‌ای (مثلاً در ۳۰) یا ساخت یا همچین چیزی/کسی/جایی (مثلاً در ۳۱) معرف ضمیمه‌های همپایگی^۱ هستند. ظهور این ساخت‌ها باعث نادقیق شدن سؤال شده، به‌نوعی آن را از ارجاعی یا ویژه بودن به غیر ارجاعی یا کلی بودن سوق می‌دهد. این کار با اعطای آزادی بیشتر به مخاطب در ارائه گزینه‌های پاسخ (مثلاً جاهای مختلف در ۳۰ یا چیزهای مختلف در ۳۱)، احتمال ظهور پاسخ مثبت را افزایش می‌دهد:

۳۰. پیچ گوشتی یا چیز (دیگه) ای داری که بشه استفاده کرد؟

۳۱. کنار بزرگراه یا همچین جایی بودین؟

۴-۱-۴. پاسخ‌های ضمیمه‌شده به پرسش باز

پرسش‌های بله-خیر، بسته هستند چون گزینه‌های پاسخ محدودی را در اختیار مخاطب می‌گذارند؛ در عوض، پرسش‌هایی که با کلمات استفهامی بیان می‌شوند، پرسش‌های باز هستند چون با پاسخ‌های متنوعی دنبال می‌شوند. گاهی پرسشگر، با یک اقدام پس‌نگرانه^۲ روی پرسش باز خود که حاوی کلمات استفهامی است، آن را با یک پاسخ پیشنهادی تمام می‌کند و به‌نوعی جوایب پاسخ مثبت و توافق مخاطب با آن می‌شود. به مثال‌هایی در این رابطه توجه کنید:

۳۲. ساعت چند خوبه، چهار؟

۳۳. چی می‌خواهی، پول؟

۳۴. منظور تون چی بود، محبت؟

این پرسش‌ها از منظری مانند جفت‌های مجاور ادغام‌شده عمل می‌کنند. آن‌ها با تبدیل یک پرسش باز به پرسش بسته بله-خیر و اعلان یک پاسخ محتمل از سوی پرسشگر، سوگیری وی نسبت به آن پاسخ را نشان می‌دهند. تفاوت نسبی این پرسش‌ها با پرسش‌های بله-خیر بی‌نشان یا خنثی^۳ (که فاقد سوی‌مداری هستند)^۴ آن است که در صورت منفی بودن پاسخ سؤال جهت‌مند، مخاطب عموماً با پاسخی مقتضی، کلام خود را تکمیل می‌کند. از طرفی، شباهت این پرسش‌ها با پرسش‌های ضمیمه‌ای آن است که در هر دو ارائه یک پاسخ انتهایی از جانب پرسشگر، اثر نیروی^۵ کارگفت سؤال بر مخاطب را می‌کاهد.

شاید بتوان پرسش‌هایی از این قسم را گونه‌ای نزدیک به پرسش‌های راهنما،^۶ که خود جهت‌مند هستند، به شمار آورد. در پرسش‌های راهنما، گوینده با پیکربندی خاص پرسش، پاسخی را که می‌خواهد بشنود، پیشنهاد می‌کند (نک. Weinberg, Wadsworth & Baron, 1983).

¹ coordination tag

² retrospective

³ unmarked or neutral yes-no interrogatives

^۴ لاینز (1995: 187) پرسش‌های بله-خیری را که توقعات پرسشگر را کدگذاری می‌کنند غیرخنثی یا نشاندار و در غیر این صورت خنثی یا بی‌نشان می‌داند.

⁵ force

⁶ leading questions

در پرسش‌های فوق هم همان اتفاق می‌افتد، اگرچه در آن، یک پاسخ به انتهای پرسش باز ضمیمه می‌شود. برای درک بهتر پرسش‌های راهنما به مثال‌های زیر دقت کنید:

۳۵. شما ساعت ۱۲ دیشب در صحنه جنایت نبودید؟

۳۶. آیا برنامه پرهیجان ما را دوست داشتید؟

در (۳۵) قاضی متهم را ترغیب به ارائه پاسخ مثبت (تأییدی) به عبارت درج‌شده در پرسش می‌کند. در (۳۶) نیز مجری برنامه تلویزیونی، شرکت‌کننده را به سمت پاسخ مثبت راهنمایی می‌کند و به عبارتی به ارائه آن وامی‌دارد، چون پاسخ دادن به این پرسش با هر چیزی غیر از بله دشوار می‌نماید. گونه خنثای پرسش (۳۶) که می‌تواند به صورت (۳۷) مطرح شود این مسئله را روشن می‌کند:

۳۷. به برنامه ما در مقیاس ۱ تا ۱۰ چه امتیازی می‌دهید؟

۲-۲-۲. بررسی کاربردهای گفتمانی پرسش‌های جهت‌مند

تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که پرسش‌های جهت‌مند را می‌توان براساس کاربردهای آن‌ها در گفتمان دسته‌بندی کرد. در ادامه، ضمن اشاره به این کاربردها، متعاقب هر یک، به کارگفت‌های غالب آن‌ها نیز اشاره خواهد شد. شایان ذکر است که کاربردهای اول با فراوانی و تنوع بیشتری نسبت به کاربردهای آخر در داده‌ها مشاهده شدند.

۲-۲-۱. درخواست تأیید

کاربرد رایج پرسش‌های جهت‌مند، درخواست تأیید از مخاطب درباره اطلاعاتی است که پرسشگر درباره صحت آن شک دارد یا فکر می‌کند درست است (ولی شاید نباشد). این کاربرد از آنجا که مخاطب را به دادن پاسخ و امی‌دارد بیشتر جنبه کارگفت ترغیبی^۱ دارد. پرسش‌های تأییدی غالباً مثبت هستند و معمولاً با پاسخ خود قطییت یکسان دارند؛ یعنی جهت‌مندی یا انتظار پاسخ مثبت دارند. نیاز به تأیید ممکن است از عوامل مختلفی نشأت گیرد که در اینجا به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود. عدم آگاهی دست‌اول گوینده از واقعیت یکی از این عوامل است.

۳۸. (معلم که خبر پذیرفته شدن دانش‌آموزش را شنیده است)

الف: واقعاً پذیرفته شدین؟

۳۹. (زن به دوستش که با نفر پرحرفی سفر رفته است)

الف: فکر کنم از اینجا تا اونجا رو مدام غر زد؟ (آره، سرمون رو خورد).

گرفتن تأیید ممکن است در خصوص عوامل ذهنیتی مخاطب همچون عقاید، باورها و احساساتش باشد که تنها وی می‌تواند صحت آن را تأیید کند:

۴۰. (زن به شوهرش)

می‌خوام بدونم همون‌طور که من باهات دست‌ودل یکی‌ام، تو هم همین‌طوری؟

پرسش تأییدی ممکن است برآورنده نیاز روانی پرسشگر به شنیدن تأیید واقعیتی از سوی مخاطب باشد. در اینجا اگرچه پرسشگر از قبل یا از طریق موقعیت کلام جواب را فهمیده است؛ اما در پذیرش آن از نظر روان‌شناختی مشکل دارد:

۴۱. (دانش‌آموز به معلم، با دیدن کارنامه و خبر رد شدنش در یک درس خاص)

یعنی نمره نیارویم، آقا؟

همچنین، پرسشگری که جواب را می‌داند، شاید به هدف واداشتن مخاطب به پذیرش یا اقرار به آنچه مورد غفلت قرار گرفته است، پرسش تأییدی خود را مطرح کند.

^۱ directive

۴۲. (مادر به بچه‌ها، پس از شکسته شدن گلدان در اثر توپ‌بازی)

گفتم توی هال بازی نکنید؟

در همین راستا، گاهی پرسشگر از صحت پیش‌انگاشت یا مفروضات خود اطمینان کامل ندارد و تنها با استفاده از شواهد موجود به استنتاج امری می‌پردازد. سپس، با ابراز پرسش تأییدی جهت‌مند به دنبال گرفتن تأیید و اقرار مخاطب در رابطه با آن امر برمی‌آید که عموماً مخاطب از پذیرفتن آن شانه خالی کرده است. این پرسش‌ها همان پرسش‌های باردار^۱ ژانر حقوقی هستند که براساس ازپیش‌انگاری^۲ صورت گرفته دربارهٔ یک پاسخگو او را به سمت ارائهٔ پاسخ خاصی سوق می‌دهند (نک. Walton, 1988: 198-199).^۳ نمونهٔ زیر این مطلب را نشان می‌دهد.

۴۳. (قاضی به متهم)

هنوز همسرت را می‌زنی؟

گاهی پرسشگر به دنبال تأیید هویت مخاطب است و سعی دارد تا مطمئن شود که آیا مخاطبی که چهره او را می‌بیند یا صدای او را می‌شنود، همان فردی است که از قبل می‌شناسد. از ساخت‌های غالب مشاهده‌شده در این پرسش‌های تأییدی، ساخت «تو/شما X هستید؟» یا ساخت «تو/شمایی، X؟» است. در ساخت اول X مسند و در دومی منادا است که می‌تواند با یک اسم خاص (۴۴ و ۴۶) یا یک بند (۴۵) پر شوند.

۴۴. (معاون به دانش‌آموز)

تو علی کریمی هستی؟

۴۵. (مسئول ثبت‌نام به اولیای دانش‌آموز)

شما همون آقایی که دیروز زنگ‌زده بود؟

۴۶. (پدر پس از برداشتن گوشی و شنیدن صدای دخترش)

تویی زهرا؟ کی اومدی؟

پرسش‌های تأییدی، اغلب اوقات، به مخاطب فرصتی می‌دهد تا به تأیید، اظهارنظر و یا حتی مخالفت با پرسشگر اقدام کند. در هر حال، زمانی که گوینده به مفروضات خود اطمینان بیشتری دارد، منتظر پاسخ مخاطب نمی‌ماند و کلامش را دنبال می‌کند (مثل ۴۶) که خود موجب حفظ نوبت و پیگیری کلام توسط سخنگو می‌شود. این روند در ساخت تأییدی «X رو دیدی؟/می‌بینی؟» نیز مشاهده می‌شود (مثل ۴۷). در اینجا، پرسشگر ضمن جلب توجه و بنا نهادن زمینهٔ اطلاعاتی مشترک بین خود و مخاطب، آن را موضوعی برای برجسته‌سازی نظر خود قرار می‌دهد.

۴۷. اون پسره رو اونجا می‌بینی؟ قهرمان کشتیه.

۲-۲-۴. بیان تعجب

پرسش‌های جهت‌مند با کاربرد بیان تعجب، براساس اختلاف پیش‌آمده میان انتظارات قبلی گوینده و واقعیت حاضر شکل می‌گیرند، با این مضمون ساختی که «اگر شرایط فعلی نبود، انتظار داشتم که X نادرست باشد. در عوض، به نظر می‌رسد که درست است». پرسش‌های تعجبی عموماً دارای کارگفتی عاطفی در بیان تعجب پرسشگر و ترغیبی برای واداشتن مخاطب به تحویل پاسخ و ارائهٔ توضیح بیشتر هستند. این پرسش‌ها معمولاً با پاسخ خود قطیبت یکسان دارند؛ یعنی پرسش تعجبی مثبت انتظار پاسخ مثبت، و پرسش تعجبی منفی انتظار پاسخ

¹ loaded questions

² presupposition

^۳ لیج (1988: 166-169) سؤال باردار را برحسب انتظارات سخنگو تعریف می‌کند و تمایزی بین آن و سؤال جهت‌مند نمی‌گذارد. در این رابطه باید گفت که اگرچه یک سؤال باردار مشخصه جهت‌مندی دارد؛ اما تمام سؤالات جهت‌مند، باردار نیستند.

منفی دارد. پرسش‌های زیر و پاسخ محتمل بعدی آن‌ها نمودار این قطبیت است.

۴۸. (مرد به همسرش)

یعنی انگشتی رو که برات خریدم دوست نداری؟! (راستش نه)

۴۹. (فرمانده پس از شنیدن خبر زنده ماندن فرمانده دشمن که به شدت زخمی شده بود)

هنوز زنده است؟!^۱ (بله، متأسفانه)

۵۰. (مادر به پدری که از دست پسرشان ناراحت است)

الف: علی امروز اومد واسه معذرت‌خواهی.

ب: اسمش رو نیار.

الف: چرا؟ مگه دوستش نداری؟ (نه دیگه ...)

اگرچه پرسش تعجبی اغلب متضمن درجاتی از عدم اطمینان پرسشگر از پاسخ مورد انتظار است؛ اما گاهی وابسته به واقعیتی کاملاً

بدیهی برای گوینده و مخاطب است.

۵۱. (پسر با دیدن دوستش در باشگاه)

هنوز هم اینجاایی؟

گاهی پرسش تعجبی، عمل یا نگرش مخاطب را خطاب قرار داده، تلویحاً پیام انتقاد و عدم تأیید وی را به همراه دارد. این پرسش

انتقادی، تلاشی در جهت متقاعدسازی مخاطب به تغییر نگرش یا عملش است.

۵۲. (الف به ب که بد رانندگی می‌کند)

نمی‌تونی صاف رانندگی کنی؟

۵۳. (مادر به فرزند برای ترغیب او برای رفتن به کمک پدرش)

یعنی خودت نمی‌فهمی باید بری؟

۵۴. (گفتگوی دو دوست درباره نكوهش رفتار فرد سوم که پس از کمک تشکر نکرده است)

الف: همین طور راه رو گرفت و رفت.

ب: یعنی یه تشکر خشک و خالی هم نکرد؟

گاهی پرسش تعجبی بیانگر تردید یا ناباوری پرسشگر نسبت به تصریح مخاطب است، با این ساخت که «اگر تصریح شما مبنی بر

درست بودن X نبود، انتظار داشتم که آن نادرست باشد». طرح سؤال مشکوک، مخاطب را مؤدبانانه به چالش می‌کشد تا عمل یا روایت خود

از وقایع را بازتأیید کند. سؤال در اینجا به گونه‌ای عنوان می‌شود که گویی انتظار مفروض قبلی پرسشگر باطل شده است، اگرچه وی تمایل

چندانی به پذیرش لغو آن ندارد. مثال زیر شاهد این مطلب است.

۵۵. (پدر به فرزندش، در حالی که برخلاف ادعای فرزند خود می‌داند پول بیشتری به او داده است)

این همه شه؟!^۲

یکی از ساخت‌های رایج دیگر در پرسش‌های تعجبی جهت‌مند، ساخت «مگه X» است که در آن اصطلاح مگه در ابتدای جمله آمده و

نشان‌دهنده تعجب پرسشگر از وقوع امری خلاف انتظار است.^۲

۵۶. مگه دیروز برای ملاقات نرفتن؟

درخور توجه است که اغلب پرسش‌های تعجبی انتظار پاسخ ندارند، با این حال، در نوع انتقادی، همواره انتظار دریافت پاسخ بیشتر است

^۱ همانگونه که در بخش ۳ عنوان شد فرض پرسشگر همان انتظار پاسخ خاص است که لزوماً با تمایل وی مطابقت ندارد، مثلاً در این سؤال انتظار پرسشگر با توجه به بافت پاسخ بله است، اگرچه تمایل دارد که نه را بشنود.

^۲ برای مطالعه سایر کاربردهای مگر رجوع کنید به شیرزادی و همکاران (۱۴۰۰).

تا مشخص شود که آیا متقاعدسازی مؤثر بوده است یا خیر. همچنین، در نوع مشکوک، نیز انتظار می‌رود که مخاطب پاسخ دهد و ادعای بحث‌برانگیزش را تأیید کند یا به نادرستی آن اعتراف کند.

۳-۲-۴. عنوان پیشنهاد^۱ یا درخواست کمک

پرسش‌های جهت‌مند به هدف عنوان پیشنهاد یا درخواست کمک نیز به خدمت درمی‌آیند. این کاربردهای گفتمانی، به جهت متعهد کردن پرسشگر به انجام خدمت عنوان‌شده^۲ دارای کارگفت تعهدی^۳، و به سبب ترغیب مخاطب در اجرای پیشنهاد یا درخواست عنوان‌شده، دارای کارگفت ترغیبی هستند. از همین رو، هر دو کاربرد به اقدامات آتی اشاره دارند. در این جملات هم قطبیت عموماً از نوع یکسان (منطبق) است.

۵۷. کمی برنج می‌خورین؟

۵۸. شما دو نفر چیزی می‌خواستین سفارش بدین؟

۵۹. کسی سؤالی داره؟

نمونه‌هایی مانند (۵۷) که پرسشگر با عنوان یک پیشنهاد، خود را متعهد به ارائه خدمتی به نفع مخاطب می‌کند از مواردی همچون (۵۸) و (۵۹) که حاوی پیشنهاد انجام کاری توسط خود مخاطب و به نفع مخاطب است، دارای انتظار پاسخ مثبت بیشتری است. کاربرد وافر کلمات قطبی مثبت به عنوان یک استراتژی ادب در این گونه پرسش‌ها نشانه تشویق مخاطب به پذیرش (ارائه جواب مثبت) است.

به کارگیری کلمات قطبی مثبت مثل کمی و کسی در کاربرد درخواست کمک (مثل ۶۰ و ۶۱) نیز به هدف ترغیب مخاطب در پذیرش درخواست است و نشان می‌دهد که پرسشگر مطابق با بافت موجود، عمل را قابل اجرا دانسته و برای گرفتن پاسخ مثبت در تلاش است:

۶۰. می‌شه کمی نون به من بدین؟

۶۱. کسی می‌تونه به من دیکته بگه؟

البته باید اشاره کرد که پرسش‌های درخواستی چون به نفع پرسشگر عنوان می‌شوند، دارای احتمال دریافت پاسخ مثبت کمتری هستند.

۴-۲-۴. بیان اطلاعات

از کاربردهای کمتر رایج پرسش‌های جهت‌مند، بیان اطلاعات است. این جملات دارای کارگفت غالب اظهاری^۴ هستند چون موجب آشکارسازی نظرات پرسشگر می‌شود. از متداول‌ترین ساخت‌های بیان اطلاع «می‌دانی/می‌دانستی X؟» (مثل ۶۲) یا «شنیده‌ای X؟» (مثل ۶۳) است که در آن X حامل واحدهای اطلاعاتی است.

۶۲. (معلم به همکارش)

می‌دونستی امسال رکورد بارندگی ده سال قبل رو زده؟

۶۳. (زن به دوستش)

شنیدی شوهر اعظم خانم یه زن دیگه گرفته؟ می‌گن خیلی هم خوشگله.

در این گونه پرسش‌ها، پرسشگر علاقه‌ای به گرفتن پاسخ از جانب مخاطب ندارد؛ زیرا هدف اصلی او انتقال اطلاعات از طریق جمله پرسشی است. مشخصه جهت‌مندی پرسش در اینجا موجب برانگیختن توجه و علاقه مخاطب می‌شود و نشان می‌دهد که اطلاعات در جریان، محتوایی است که مخاطب به دانستن آن علاقه‌مند است. در این پرسش‌ها، قطبیت معکوس مورد انتظار است؛ یعنی پرسشگر فرض

¹ suggestion

² offered

³ commissive

⁴ representative

می‌کند که مخاطب از محتوای اطلاعاتی در حال انتقال بی‌خبر است.^۱

گاهی پرسشگر با به‌کارگیری پرسش‌های حامل اطلاعات، آگاهی خود از خبر را به رخ مخاطب می‌کشد (۶۴). با وجود این، در برخی موارد این راهکار برای پرهیز از بیان مستقیم اطلاعاتی که تهدیدکننده و جهت مخاطب است، به‌عنوان یک راهکار رعایت ادب، به خدمت گرفته می‌شود (۶۵).

۶۴. دبیر به مدیر، برای نشان دادن اطلاعات از بخشنامه‌های خصوصی مدیران

گفتن مدیرا باید همه جلسات اداره رو شرکت کنن؟

۶۵. (مرد به همکاری که خبر اخراجش را شنیده است، در حالی که همکاری خبر ندارد)

شنیدی قراره اخراجت کنن؟

۴-۲-۴. درخواست توافق

کاربرد آخری که در پرسش‌های جهت‌مند جلب توجه می‌کند، کسب توافق است. این‌گونه پرسش‌ها که عموماً به شکل منفی بیان می‌شوند، غالباً با پاسخشان در قطبیت معکوس هستند و در آن پرسشگر انتظار پاسخ مثبت دارد.

۶۶. (معلم به همکاری)

فکر نمی‌کنی مردم نسبت به قبل بی‌دین‌تر شده‌اند؟ (چرا همین‌طوره)

۶۷. (مرد به همسرش که قصد پختن خورشید قیمة برای مهمانی دارد)

قورمه‌سبزی بهتر نیست؟

۶۸. (مکالمه پدر و دخترش در خرید حیوان خانگی)

پدر: یا خرگوش رو می‌خرم یا جوجه.

دختر: نمی‌شه هر دو تا رو برام بخری؟

یکی از ساخت‌های رایج در این‌گونه پرسش‌ها، ساخت «فکر نمی‌کنی X» (مثل ۶۶) است که در آن X قضیه‌ای است که کسب توافق در رابطه با آن صورت می‌گیرد. در مثال‌های فوق، پرسش به دنبال پاسخی مثبت است که مطابق وجه مثبت محتوای گزاره‌ای مطروحه در پرسش باشد. همچنین، مثال‌های فوق نشان می‌دهند که گاهی پرسشگر ورای آنچه در صدد باشد توافق مخاطب را جویا شود (مانند ۶۶)، سعی دارد مخاطب را ضمن پذیرش صحت ادعا، به عمل مطابق آن متقاعد کند (مانند ۶۷ و ۶۸). در همه این موارد کارگفت ترغیبی برجسته است.

در زمینه منفی بودن برخی از پرسش‌های کسب توافق، می‌توان به نظر بایر و همکاران (1999: 1113-1115) درباره نقش پرسش‌های منفی در ابراز تمایل پرسشگر به سمت پاسخ مثبت اشاره کرد. به عقیده ایشان در پرسشی مانند پرسش (۶۸)، پرسشگر با به چالش کشیدن پیش‌فرض منفی درون بافت، تمایل خود را به سمت پاسخ مثبت نشان می‌دهد.

۴-۳. وجهیت و آهنگ در پرسش‌های جهت‌مند

مطابق با تقسیم‌بندی هادلستون و پولام (2002: 899) می‌توان پرسش‌های جهت‌مند را از منظر وجهیت به انواع معرفتی^۲، ایجابی^۳ و تمنایی^۴ تقسیم کرد. در گونه معرفتی، جهت‌مندی ممکن است صرفاً مربوط به تفکر، برداشت، انتظار یا دانش پرسشگر از صحیح پنداشتن یک پاسخ

^۱ در غیر این صورت اصل هم‌کوشی کمیت در مکالمه که ناظر بر انتقال اطلاعات تا حد موردنیاز است، نقض می‌شود و پرسش مقتضی نیست.

^۲ epistemic

^۳ deontic

^۴ desiderative

باشد. این نمونه در مثال‌هایی همچون (۶۹) دیده می‌شود که در آن پرسشگر بر حسب سخن یا عمل فرد مقابل نتیجه‌گیری خاصی را تحت یک پرسش عنوان می‌کند.

۶۹. (مرد به همسرش)

یعنی انگشتی رو که برات خریدم دوست نداری؟! (راستش نه)

گونه جهت‌مندی ایجابی، حاکی از قضاوت پرسشگر است که مطابق با آن یک پاسخ باید درست باشد. مثلاً نمونه^۱ (۷۰) دارای جهت‌مندی ایجابی نسبت به یک پاسخ مثبت است با این مضمون که: من قضاوت می‌کنم که شما باید خوب رانندگی کنید.^۳

۷۰. (الف به ب که بد رانندگی می‌کند)

نمی‌تونی صاف رانندگی کنی؟

نوع سوم، جهت‌مندی تمنایی است و زمانی مطرح می‌شود که پرسشگر تمایل دارد که یک پاسخ درست دریافت کند و معمولاً از طریق پرسش چیزی را به‌طور غیرمستقیم درخواست می‌کند. این مورد در مثال (۷۱) قابل مشاهده است که در آن کودک پاسخ مثبت را تمنا می‌کند.

۷۱. (مکالمه پدر و دخترش در خرید حیوان خانگی)

پدر: یا خرگوش رو می‌خرم یا جوجه.

دختر: نمی‌شه هر دو تا رو برام بخری؟

مطابق آنچه در پاراگراف قبل و سایر بخش‌های مقاله مشاهده شد، دسترسی به عواملی همچون بافت کلام و ذهنیت سخنگو می‌تواند نشانه نوع جهت‌مندی پرسش باشد؛ در هر حال، عوامل غیرزبانی همچون آهنگ نیز در این زمینه مؤثر واقع می‌شود. به مثال زیر در این رابطه دقت کنید.

۷۲. قیمت این تلویزیون رو می‌دونی چنده؟

پرسش (۷۲) می‌تواند مبین جهت‌مندی معرفتی مثبت در هنگام سؤال از یک مغازه‌دار باشد، در حالی که با تعویض آهنگ می‌تواند مبین جهت‌مندی معرفتی منفی در انتقاد از کودک برای زدن توپ به صفحه تلویزیون، یا جهت‌مندی ایجابی مثبت در مجاب کردن وی به رعایت مسائل امنیتی باشد.

نکته پایانی اینکه گاهی پرسش‌های سوی‌مدار به تعامل نزدیکی با یکدیگر می‌پردازند به‌طوری که پرسش مطرح‌شده از جانب پرسشگر به‌طور تلویحی توسط یک پرسش دیگر از جانب مخاطب پاسخ داده می‌شود. مثلاً در (۷۳) دو نفر در مورد خرید چیزی در حال صحبت هستند. فرد الف از مزایای خرید آن از فروشگاه خاصی به‌صورت اقساطی تعریف کرده است. ب در مرتبه اول، دلیلی برخلاف آن می‌آورد ولی الف آن را با طرح یک پرسش بلاغی به‌صورت تلویحی رد می‌کند. در هر حال، ب که هنوز دلیل موجهی برای کنار گذاشتن عقیده خود نشنیده است، با یک پرسش درخواست توافق، ضمن رد سخن الف، فرصت توضیح و اظهار نظر را به وی می‌بخشد.

۷۳. الف: یه کولر خوب بخر. این فروشگاه تمام اجناسش رو قسطی می‌ده. تازه تعداد قسطش رو هم خودت مشخص می‌کنی.

ب: ولی من می‌خوام نقد بخرم.

الف: این شد دلیل؟

ب: نشد دلیل؟

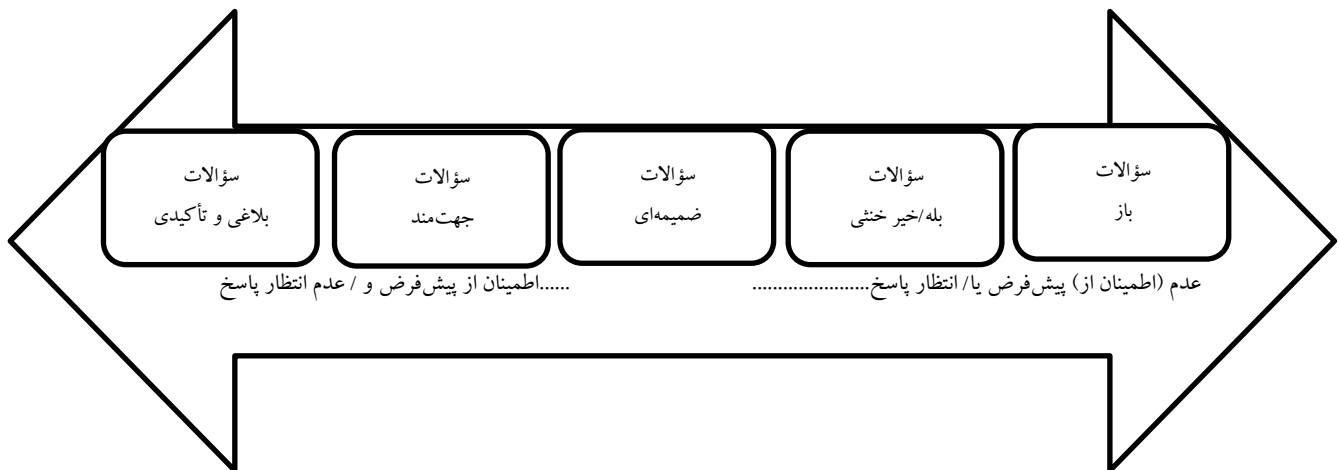
^۱ شایان ذکر است مثال ۶۹ همان مثال ۴۸ است، که برای سهولت دسترسی، اینجا تکرار شده است.

^۲ لازم به ذکر است مثال‌های ۷۰ و ۷۱ به ترتیب همان مثال‌های ۵۲ و ۶۸ هستند که برای سهولت دسترسی، اینجا تکرار شده‌اند.

^۳ البته در عین حال، این مثال نسبت به پاسخ منفی جهت‌مندی معرفتی دارد با این مضمون که از رفتار شما چنین برمی‌آید که بد رانندگی می‌کنید.

۵. نتیجه‌گیری

زبان‌مندان فارسی از جملات پرسشی به طرق گوناگون بهره می‌گیرند. مطالعه حاضر به هدف بازنمایی هرچه بیشتر این پدیده، به معرفی پرسش‌های سوی‌مدار بله-خیر در زبان فارسی پرداخت. این پرسش‌ها که تلویحاً بیانگر اطمینان و تمایل پرسشگر نسبت به پیش‌فرض خود از پاسخ است، انواع مختلفی همچون بلاغی و تأکیدی، ضمیمه‌ای و جهت‌مند دارند. در این رابطه، به شکل زیر توجه کنید:

شکل ۱- انواع پرسش‌های سوی‌مدار در زبان فارسی و میزان انتظار پاسخ در آن‌ها

Figure 1- Types of biased questions in Farsi and the possibility of answering them

شکل (۱) نشان می‌دهد که در جملات پرسشی میزان اطمینان پرسشگر از درستی پیش‌فرض خود با انتظار دریافت پاسخ از سمت مخاطب نسبت معکوس دارد. از این رو، در انواع سوی‌مدار میزان انتظار پاسخ از گونه‌های ضمیمه‌ای و جهت‌مند به سمت بلاغی و تأکیدی کم می‌شود؛ یعنی در انواع آخر که پرسشگر از درستی پیش‌فرض خود مطمئن است و بر آن اساس ظهور یک پاسخ مورد انتظار را بدیهی می‌داند، نیاز به پاسخگویی مخاطب برطرف می‌شود و لذا به‌ندرت به وی فرصت اظهارنظر یا مخالفت داده می‌شود؛ این در حالی است که در انواع جهت‌مند و ضمیمه‌ای، به‌منظور بازبینی پیش‌فرض‌های (بعضاً مشکوک) پرسشگر، فرصت اظهارنظر یا مخالفت به مخاطب داده می‌شود.

مطالعه حاضر به‌جز معرفی و رده‌بندی پرسش‌های جهت‌مند در زبان فارسی، به بررسی این جملات از منظر ساختار و کاربرد پرداخت. تحلیل داده‌ها معلوم کرد که از منظر ساختی، برخی اقلام دستوری قطبی مثبت (مثل ترکیبات بعضی)، ساخت‌های ویژه (مانند یا چیز دیگه‌ای، یا همچنین چیزی)، پاسخ‌های ضمیمه‌شده به انتهای پرسش‌ها، و پرسش‌های اخباری مثبت عوامل غالبی در تلویح جهت‌مندی مثبت هستند. در عوض، برخی اقلام دستوری قطبی منفی (مثل ترکیبات هیچ) و پرسش‌های اخباری منفی عموماً مبین جهت‌مندی منفی هستند.

تحلیل داده‌ها نشان داد که اگرچه کاربرد مستقیم جملات پرسشی، سؤال درباره اطلاعات است، این جملات می‌توانند به ایفای کاربردهای گفتمانی دیگر با کارگفت‌های متعددی پردازند. برای نمونه، پرسش‌های جهت‌مند می‌توانند به‌منظور درخواست بازبینی و تأیید (یا مخالفت) مخاطب در رابطه با مفروضات پرسشگر صورت بگیرند. همچنین، می‌توانند بیانگر تعجب پرسشگر از یک رویداد غیرمنتظره باشند که در این کاربرد غالباً برای انتقاد از اقدام مخاطب یا به چالش کشیدن مؤدبانه تصریح وی به کار می‌رود. در کاربردهای دیگر، پرسش‌های جهت‌مند مقدمه یک اظهارنظر یا واحد اطلاعاتی توسط پرسشگر می‌شوند یا هنگام درخواست یا پیشنهاد کمک مفید واقع می‌شوند.

تشریح شد که هر کاربرد خاص معمولاً از برخی از ساخت‌ها و کارگفت‌های ویژه بهره می‌گیرد. برخی از کارگفت‌ها در این میان کارگفت‌های ترغیبی، اظهاری، تعهدی و عاطفی بودند و کارگفت ترغیبی رایج‌ترین کارگفت در این پرسش‌ها بود. دلیل آن را می‌توان از

یک طرف واداشتن مخاطب به پاسخ‌دهی و از طرف دیگر ترغیب او به سمت ایراد پاسخ مورد انتظار پرسشگر دانست که خود مشخصه پرسش‌های جهت‌مند است.

بررسی متغیرها نشان می‌دهد که نمی‌توان به مرز مشخصی میان انواع پرسش‌های سوی‌مدار قائل شد و این پرسش‌ها بیشتر ارائه‌دهنده یک طیف کاربردی هستند. در هر حال، می‌توان برای تمایز نسبی برخی از گونه‌ها به معیارهایی متوسل شد. پرسش‌های بلاغی، تأکیدی و ضمیمه‌ای با پاسخ‌های خود اصولاً در قطبیت معکوس مثبت-نفی هستند. این در حالی است که وضعیت قطبیت مابین پرسش‌های جهت‌مند و پاسخ‌های مورد انتظار آن، به کاربرد گفتمانی آن پرسش‌ها در بافت بستگی دارد. در همین رابطه مشخص شد که در کاربردهای رایج تر تأییدی، تعجبی و پیشنهاد و درخواست کمک، قطبیت یکسان (منطبق) مابین پرسش و پاسخ غالب است، در حالی که در کاربردهای بیان اطلاعات و درخواست توافق، این قطبیت معکوس است (درباره زبان انگلیسی نک. [Bublitz, 1981: 856-862](#)). در مجموع، تحلیل داده‌ها نشان داد که پرسش‌های جهت‌مند غالباً مثبت هستند و قطبیت یکسان با پاسخ خود دارند؛ به این ترتیب، در این پرسش‌ها، پرسشگر از مخاطب انتظار پاسخ مثبت دارد. این گرایش که در راستای مناسبات بیناذهنیت افراد در مکالمه است، نشان‌دهنده هم‌کوشی شرکای بحث در رسیدن به توافق است.

در کنار تفاوت میزان انتظار پاسخ و قطبیت که در بندهای قبل مورد اشاره قرار گرفت، متغیر کاربردشناسی نیز می‌تواند به تمایز میان پرسش‌های بلاغی و تأکیدی با پرسش جهت‌مند کمک کند. یک پرسش بلاغی یا تأکیدی دارای وجه اخباری یا کارگفت غیرمستقیم اظهاری است؛ زیرا یک محتوای گزاره‌ای به‌عنوان پاسخ ضمنی به پرسش دارد. از این روست که پرسش *خدا ناظر بر کارشان نیست؟* با تصریح *خدا ناظر بر کارشان است* قابل جایگزینی است (برای زبان انگلیسی نک. [Quirk et al., 1985: 825](#) ; [Schmidt-Radefeldt, 1977: 376](#)). اما از طرف دیگر، پرسش‌های جهت‌مند، در سطح کاربرد هم نوعی سؤال محسوب می‌شوند و به این ترتیب نمی‌توان آن‌ها را با عبارت خبری یا تصریح مربوطه جایگزین کرد. به‌عنوان مثال، جمله خبری یا تصریح *واقعاً حالا باید بروید* به‌هیچ‌وجه جایگزین مناسبی برای پرسش *واقعاً حالا باید بروید؟* نیست.

در پایان باید اذعان داشت که عوامل فرازبانی متنوعی مانند آهنگ و عوامل غیرزبانی مانند متغیرهای اجتماعی و فرهنگی همچون مناسبات قدرت و بافت فیزیکی کلام می‌توانند مسئول تفسیر یک پرسش بله-خیر به‌عنوان پرسشی جهت‌مند، یعنی نماینده گرایش گوینده به یک پاسخ معین باشند. بررسی این متغیرها که هدف اصلی این مقاله نبوده است، می‌تواند موضوع خوبی برای کندوکاوهای مطالعات آتی باشد.

منابع

- شمیسا، سیروس. (۱۳۸۶). معانی. تهران: میترا.
شیرزادی، شاهین؛ عموزاده، محمد؛ کلانتری، سیدعلی؛ رضایی، والی. (۱۴۰۰). ابعاد کاربردشناختی نقش‌نمای گفتمانی «مگر». پژوهش‌های زبانی ۱۲(۲)، ۱۲۳-۱۴۶.

- Biber, D., Johansson, S., Leech, G., Conrad, S., and Finegan, E. (1999). *Longman Grammar of Spoken and Written English*. London: Longman.
Bolinger, D. L. (1957). *Interrogative Structures of American English: The Direct Question* (Publication of the American Dialect Society 28). Alabama: University of Alabama Press.
Bublitz, W. (1981). Conducive Yes-No Questions in English. *Linguistics* 19, 851-870.
Burstein, R. (1999). *Questions and Responses in Contemporary Hebrew: A Syntactic-Semantic (and Pragmatic) Approach*. Doctoral dissertation, Bar Ilan University.
Comrie, B. (1984). Russian. In W. Chisholm, L. T. Milic & J. A.C. Greppin (Eds.), *Interrogativity: A Colloquium on the Grammar, Typology and Pragmatics of Questions in Seven Diverse Languages* (pp. 7-46). Amsterdam: John Benjamins.

- Ghasemi, A. A. (2020). Tag questions in Persian: Investigating the Conversational Functions. *International Journal of Foreign Language Teaching and Research* 8(29), 25-43.
- Huddleston, R., and Pullum, G. k. (2002). *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Leech, G. N. (1988). *Principles of Pragmatics* (Longman Linguistics Library). London: Longman.
- Lyons, J. (1995). *Linguistic Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Moshavi, A. (2010). Is that your voice, my son david? Conducive questions in biblical hebrew. *Journal of Northwest Semitic Languages* 36(1), 65-81.
- Piazza, R. (2002). The pragmatics of conducive questions in academic discourse. *Journal of Pragmatics* 34(5), 509-527.
- Pope, E. N. (1972). *Questions and Answers in English*. Doctoral dissertation, Massachusetts Institute of Technology.
- Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., and Svartvik, J. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman.
- Pratt, T. E. (1972). *The Meaning of the Interrogative in the Old Testament*. Doctoral dissertation, Baylor University.
- Rakić, S. (1984). Serbo-Croatian Yes/No-Questions and Speech Acts. *Journal of Pragmatics* 8(5-6), 693-713.
- Sadock, J. M., and Zwicky, A. M. (1985). Speech Act Distinctions in Syntax. In P. Schachter & T. Shopen (Eds.), *Language Typology and Syntactic Description* (pp. 155-196). Cambridge: Cambridge University Press.
- Schaffer, D. (2005). Can rhetorical questions function as retorts?: Is the pope catholic?. *Journal of Pragmatics* 37(4), 433-460.
- Schmidt-Radefeldt, J. (1977). On So-called 'rhetorical' questions. *Journal of Pragmatics* 1(4), 375-392.
- Shamisa, S. (2007). *Meanings*. Tehran: Mitra. [In Persian]
- Shirzadi, S., Amouzadeh, M., Kalantari, S. A., and Rezai, V. (2022). Pragmatic aspects of mægær ('unless'/'but') as a discourse marker in persian. *Language Research* 12(2), 123-146. doi: 10.22059/jolr.2021.323183.666712 .[In Persian]
- Walton, D. N. (1988). Question-Asking Fallacies. In M. Meyer (Ed.), *Questions and Questioning* (pp. 195-221). Berlin/Newyork: de Gruyter.
- Weinberg, H. I., Wadsworth, J., and Baron, R. S. (1983). Demand and the impact of leading questions on eyewitness testimony. *Memory & Cognition* 11, 101-104.